

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Володимира Івановича Сінельнікова

«ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА МІЖЕТНІЧНА КОМУНІКАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ ПІВДНЯ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ: ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 034 Культурологія

Дисертаційне дослідження В. Сінельнікова присвячене культурологічному аналізу міжетнічних комунікацій національних спільнот, що населяють південь Житомирського Полісся. Увага насамперед зосереджена на традиційній культурі та взаємодіях автохтонного українського населення й представників інших етносів, що переселилися й осіли в терені в наслідок різноманітних історико-соціальних причин. Серед переселенців, які знайшли свій дім на півдні сучасної Житомирщини: поляки, чехи, німці, росіяни-старообрядці, білоруси, євреї, роми тощо.

Джерельна база дослідження (зокрема польові матеріали, на які оперта дисертація) географічно обмежена південними землями сучасної Житомирської області. На цих теренах сформувався поліетнічний та багатоконфесійний склад населення. Автор розглядає особливості взаємодії місцевих етнічних громад, механізми функціонування та причини трансформації елементів традиційної культури. В роботі наголошено на екосистемному підході до вивчення етнокультурних особливостей мешканців регіону, що дозволяє поглянути на місцеву поліетнічну традицію як на динамічну систему, в якій взаємодіють суб'єкти, їхні культурні практики, цінності та інституції. Такий підхід узгоджується із сучасними європейськими орієнтирами культурної політики, зокрема з Конвенцією ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини на локальному рівні.

Наукова новизна дисертації В. Сінельнікова полягає в обґрунтуванні поняття «екосистемна парадигма традиційної культури» стосовно аналізу багатокультурного поліетнічного середовища. Народна традиція постає як живий соціокультурний організм, стійкість якого забезпечується балансом між збереженням спадкового ядра та відкритістю до міжетнічного діалогу й запозичень.

Хронологічно досліджуваний матеріал охоплює період XX – першої чверті XXI століття. Для України це час карколомних соціокультурних змін та історичних викликів, які неминучо відбилися на стані збереження традиційної культури. Актуальність роботи підкреслена тим фактом, що сьогодні основними носіями традиційних знань є представники старшого покоління надто поважного віку. З огляду на це автор піднімає питання стратегії збереження етнокультури регіону, наголошуючи на важливості ревіталізації місцевих культурних практик в усьому етнічному розмаїтті.

Дисертаційна робота виконана в межах комплексної теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Культурно-мистецькі практики і процеси в дискурсі сучасного наукового діалогу» (державний реєстраційний номер 0124U003133). Це свідчить про інтегрованість наукового пошуку здобувача у загальну стратегію розвитку вітчизняної гуманітарної науки.

Робота побудована за логічно-послідовним принципом і повністю відповідає встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, прикінцевих висновків, списку використаних джерел (218 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 293 сторінки (основного тексту – 189 сторінок). Додатки займають 74 сторінки.

У вступі дотримано всіх вимог до дисертаційних робіт: обґрунтовано вибір теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, зв'язок з науковими програмами і планами, а також розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів. Надано вичерпну інформацію апробаційного характеру.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади дослідження екосистемної парадигми традиційної культури та міжетнічних комунікацій*

національних спільнот України» – охарактеризовано джерельну базу (архівні експедиційні матеріали та різноманітні інтернет-ресурси), методологічний та понятійний апарат дослідження. Автор уточнює окремі дефініції (зокрема «національна спільнота», «етнічна культура») з урахуванням останніх тенденцій у вітчизняному гуманітарному дискурсі та законодавчих змінах, зокрема Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Спираючись на запозичене з природничих наук поняття «екосистемна парадигма», автор пропонує поглянути на поліетнічну традиційну культуру регіону як на цілісну систему, виокремлюючи наступні її складові: суб'єкту (окремі носії традиції та їхня взаємодія), ціннісно-сміслову (світоглядні та релігійні норми), практичну діяльність (обрядові практики та побут), комунікативну (трансмisiya у процесі міжетнічних контактів) та інші (с. 50–53).

Другий розділ – *«Екосистемна парадигма традиційної культури етнічних спільнот півдня Житомирського Полісся в контексті міжетнічних комунікацій (XIX–XX ст.)»* – присвячено історико-культурологічній реконструкції звичаїв і традицій різних етнічних груп, які сьогодні населяють південну Житомирщину. Тут також згадано історичні передумови появи іноетнічних поселенців, окреслено особливості соціокультурного розвитку краю аж до сьогодення (нові технології в господарюванні, звичаєвість і релігійно-конфесійний ландшафт, освітні та різноманітні громадські ініціативи). Детальніше охарактеризовано культурно-релігійний уклад громад чехів, поляків, росіян-старобрядців, німців, євреїв та ромів. У підрозділі 2.2. підсумовано різновиди міжетнічної комунікації, що забезпечили певну дифузію обрядових практик річного та родинного циклів, музично-фольклорних традицій (пісенній та інструментально-танцювальній), народних ремесел, кулінарної культури та повсякденно-побутових моделей поведінки, сформувавши спільний соціокультурний простір.

У третьому розділі – *«Збереження екосистемної парадигми традиційної культури національних спільнот півдня Житомирського Полісся у контексті загроз кінця XX – першої чверті XXI ст.»* – фокус дослідження зміщується на проблеми збереження і ревіталізації місцевої етнокультури та історичної

пам'яті в наші дні. Через призму концепту «культура на межі зникнення» автор аналізує роль державних інституцій та локальних громадських ініціатив у підтримці культурної спадщини поліетнічного середовища. Також наголошує на інтеграції фольклору в сучасний культурний простір, підкреслює важливість і перспективи цифровізації архівно-музейної справи. У розділі проаналізовано сучасні соціокультурні ініціативи з популяризації та відродження спадщини через діяльність товариств («Відергебурт», «Житомирська спілка волинських чехів», Спілка поляків України) та численних аматорських колективів, зокрема заслужених польських ансамблів «Дзвіночки», «Короліски», камерного хору імені І. Добжинського та фольклорного гурту «Білі голубки». Розглянуто результати реалізації культурно-історичного проєкту «Захистимо пам'ять» (2017–2019), спрямованого на меморіалізацію місць масових страт євреїв та ромів часів Другої світової війни тощо.

У висновках підсумовано результати дисертаційного дослідження.

Основу Додатків становлять фото-ілюстрації (194 світлини), серед яких: архівні фото весільного й поховального обрядів, світлини респондентів на експедиційних сеансах, фото реконструкцій весняних обрядів за участі гурту «Кралиця», знімки матеріальних артефактів і побутових моментів з життя місцевих мешканців, об'єктів сакральної архітектури та некрополей, різноманітні архівні документи.

Ознайомлення з текстом дисертації викликало низку зауважень та питань.

1. Перше зауваження стосується географічного маркеру «південь Житомирського Полісся», який задекларовано в назві роботи. По-перше, немає достатньої конкретизації місцевостей, які входять у це визначення. По-друге, з тексту роботи поступово стає зрозумілим, що мова йде передовсім про традиції поліетнічного населення південних районів Житомирської області. Але це вже не стільки Полісся, скільки порубіжжя кількох етнокультурних регіонів: насамперед східної Волині та північного Поділля, частково – Середнього Полісся.

2. У тексті недостатньо інформації про об'єм опрацьованого архівного матеріалу, хоча він входить до джерельної бази дослідження. На с. 28–30 автор

детально називає села, дати власних виїздів, учасників збирацьких груп та імена респондентів, але при цьому відсутня інформація щодо змісту записаного фольклорного матеріалу або вона розкидана по сторінках роботи. Так само недостатньо інформації про архівні матеріали (у тому числі аудіо-записи) інших збирачів, які було залучено при написанні дисертації. Якщо є аудіо, то яка частка належить музичному фольклору? Чи це переважно словесна інформація, зокрема усна історія?

Тобто, перше питання стосується об'єму і змісту опрацьованих приватних архівів, зокрема фонозаписів?

3. Дещо непропорційними виглядають підрозділи у другому розділі: 47 проти 17 сторінок. Аби їх збалансувати варто було характеристику культурної взаємодії між різними етнічними групами сконцентрувати у другому підрозділі.

4. Основне зауваження щодо другого розділу стосується фактичної відсутності характеристики етнокультури власне українського населення, хоча українці не просто становлять основу місцевого люду, вони є автохтонами на цій території. Якщо говорити про міжетнічні контакти, ці процеси не могли обійтися без української складової. Місцями автор вказує на впливи української обрядовості та пісенності на етнокультуру інших національних меншин (або на зворотні процеси), але більш-менш цілісної характеристики про життя і побут українців на сторінках роботи немає. *Тому друге питання стосується фольклорної традиції місцевих українців: які обряди в них збереглися (бодай у пасивній пам'яті), які музичні жанри властиві? І який стан фольклорної традиції українців сьогодні?*

5. Третє питання пов'язано із прагненням В. Сінельнікова знайти шляхи порятунку багатогранної культури поліетнічного середовища на півдні Житомирщини. У третьому розділі автор неодноразово наголошує на ролі фольклорної спадщини, як одного з базових механізмів у збереженні етнічної самобутності. Але ревіталізація – це не просто сценічна просвітницька діяльність, яка є проявом поширеного в Європі та Україні ревайвл-руху (revival). Ревіталізація передбачає повернення, відродження фольклорних практик безпосередньо в побут носіїв самої традиції. *У зв'язку з цим третє*

питання: які конкретно фольклорні особливості, обряди або музичні жанри лишаються актуальними для кожної етнічної групи? Можливо, якісь фольклорні явища не переривалися або були заново відроджені?

Деякі зауваження стосуються Списку використаних джерел та Додатків.

6. Список використаних джерел за умови загальної наскрізної нумерації варто було б класифікувати на власне літературу та інші джерела (електронні ресурси, нормативно-правові документи, приватні архівні колекції тощо).

7. У Додатках не зрозумілим є повтор опублікованих автором праць за темою дисертації (додаток А), адже всі статті й тези наведені в Списку використаних джерел.

8. Додатки Б, В, Г виглядають як фотозвіт про польову пошукову роботу. Нумерація фотоматеріалів не відповідає їх кількості – часто під одним номером подається 2 фото і більше (до 6). Таким чином сукупно автором заявлено 72 світлини, хоча по факту їх 194. Всередині бракує логічності у викладі матеріалу: фольклорні експедиції, етнографічні фото, архітектура та інтер'єри, архівні документи, фото реконструкції обрядів і архівні фото обрядів, меморіальні об'єкти – не мають чіткої послідовності за тематикою.

Дисертація написана вивіреною науковою мовою (можливо дещо переобтяженою термінологічно) із необхідними посиланнями на цитовані або згадані джерела. Висновки можуть бути задіяні у студіях культурологічного та фольклористичного напрямку.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Володимира Івановича Сінельнікова «Традиційна культура та міжетнічна комунікація національних спільнот півдня Житомирського Полісся: екосистемний підхід» є самостійною завершеною працею. Наукові результати дослідження суттєво розширюють уявлення про механізми збереження локальних культур у багатоетнічному просторі України. За своєю актуальністю, рівнем наукового узагальнення, структурою та обсягом робота повністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Міністерством освіти і науки України.

Враховуючи викладене, здобувач Володимир Іванович Сінельніков

заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
03 Гуманітарні науки за спеціальністю 034 Культурологія.

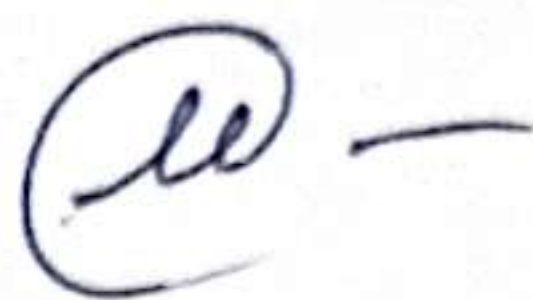
РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат мистецтвознавства, доцент

кафедри музичного мистецтва

Київського національного університету

культури і мистецтв

Маргарита СКАЖЕНИК

Підпис <u>М. Скаженік</u> засвідчую.	
Начальник ВК <u>[Signature]</u>	
<u>24</u> <u>07</u> 20 <u>26</u>	